

Civilutskottets betänkande

1980/81:31

om riktlinjer i den fysiska riksplaneringen för utbyggnad av vattenkraft, m. m. (prop. 1980/81:90)

1 Propositionen

Näringsutskottet har till civilutskottets beredning överlämnat proposition 1980/81:90 om riktlinjer för energipolitiken såvitt bl. a. gäller prövning enligt vattenlagen (s. 283).

Genom propositionen (hemställan 29) har riksdagen beretts tillfälle att ta del av vad till regeringsprotokollet anförts i bl. a. denna del.

I yttrande CU 1980/81:5 y till näringsutskottet behandlar civilutskottet ytterligare förslag i propositionen som rör utbyggnad av vattenkraften.

2 Motionerna m. m.

Civilutskottet har i detta sammanhang behandlat

dels de under allmänna motionstiden väckta motionerna 1980/81:

219 av Raul Blücher (vpk) och Tore Claeson (vpk) vari föreslås att riksdagen hos regeringen hemställer om en utredning om bevarandevärdena i de större vattendragen i södra Sverige.

636 av Oswald Söderqvist (vpk) och Bertil Måbrink (vpk) vari föreslås att riksdagen beslutar att hos regeringen begära att utbyggnaden av Bredforsen i Dalälven stoppas,

dels den med anledning av proposition 1980/81:90 väckta och av näringsutskottet såvitt gäller yrkande 2 till civilutskottets beredning överlämnade motionen 1980/81:1986 av Tore Claeson m. fl. (vpk) vari, såvitt nu är i fråga, hemställs

(2) att riksdagen beslutar att Strängsforsen i norra Klarälven och nedre Långan i Indalsälvens vattensystem undantas från slutlig prövning enligt vattenlagen.

Utskottet tar i yttrande till näringsutskottet (CU 1980/81:5 y) upp bl. a. motionerna 1980/81:1976 (s) yrkande 19 om en plan med riktlinjer för hur riksdagsbeslutet om vattenkraftens utbyggnad till 66 TWh/år skall kunna uppnås samt 1994 (c) om utbyggnaden av vattenkraften.

3 Gällande ordning m. m.

3.1 Vattenlagen

Byggande i vatten för att utnyttja vattenkraften får inte ske utan medgivande av vattendomstol. Arbetet får inte påbörjas förrän domstolen gett besked hur och under vilka villkor arbetet skall utföras. Vattendomstolen har i första hand att pröva en ansökan enligt vissa tillåtlighetsregler. En grundläggande sådan är att nyttan skall uppgå till ett värde som motsvarar tre gånger skadan på åker och äng och två gånger skadan på annan egendom. En annan regel stadgar att utbyggnad inte får ske, trots att den nämnda förutsättningen uppfyllts, om befolkningen får sina levnadsförhållanden väsentligt försämrade eller om byggandet ger "sådan bestående ändring av naturförhållandena varigenom väsentligt minskad trevnad för närboende eller betydande förlust från naturskyddssynpunkt är att befara".

När det gäller företag som är "av betydande omfattning eller ingripande beskaffenhet" kan regeringen föreskriva att vissa slag av företag skall tillåtlighetsprövas av regeringen. Regeringen kan därutöver förbehålla sig prövningen av tillåtligheten för ett visst företag. Reglerna för denna regeringens prövning ges i 4 kap. 18 § vattenlagen. Där sägs:

För prövning enligt 17 § av företags tillåtlighet gäller andra-fjärde styckena.

Företaget får ej komma till stånd, om hinder däremot möter från allmänna planeringssynpunkter eller på grund av 2 kap. 3 § första och andra styckena, 11 §, 12 § första stycket eller 44 § första och andra styckena. Vid prövningen skall beaktas även annat företag enligt denna lag, som med sannolikhet kan antagas bli erforderligt för ett ändamålsenligt utnyttjande av det sökta företaget.

Är företaget av synnerlig betydelse från allmän synpunkt, kan regeringen lämna medgivande till det även om hinder enligt andra stycket möter.

Regeringen kan föreskriva villkor för att tillgodose allmänna intressen.

Stadgandet innebär sålunda att regeringen skall pröva företaget inte endast utifrån de grundläggande tillåtlighetsreglerna enligt ovan utan också avgöra om hinder möter från "allmänna planeringssynpunkter". Denna senare prövning har avsetts utgå från en allsidig bedömning där alla aspekter som har betydelse i planeringssammanhang skall beaktas: energiintresset, miljöintresset m. m. I tredje stycket öppnas en möjlighet att ge tillstånd även om företaget inte skulle anses tillåtligt enligt allmänna planeringssynpunkter och/eller de grundläggande tillåtlighetsreglerna i vattenlagen. Enligt lagmotiven (JuU 1971:13 s. 81) är denna dispensbefogenhet avsedd att utnyttjas endast då mycket starka skäl talar för att ett vattenbyggnadsföretag bör tillåtas. Detta sistnämnda förhållande noterades även i betänkandena CU 1975:28 (s. 26 ö) och 1977/78:9 (s. 4 n).

3.2 Riktlinjer inom den fysiska riksplaneringen

3.2.1 Allmänt

Riksdagen har (prop. 1977/78:57, CU 1977/78:9) godkänt riktlinjer inom den fysiska riksplaneringen för utnyttjande av vattenkraften i norra Svealand och hela Norrland. Däri ingår angivelser av vilka älvar och älvsträckor som bör undantas från fortsatt utbyggnad. Bland undantagen ingår varken nedre Långan eller Strängsforsen.

Riktlinjernas innehåll hävdas genom att regeringen förbehåller sig prövningen av tillåtligheten av företag som aktualiseras i de angivna vattendragen.

3.2.2 Nedre Långan

Regeringen har i dag beslutat att inte medge en ansökan om tillstånd att bygga Långforsens och Litsnäsets kraftverk.

3.2.3 Strängsforsen

Tillåtlighetsfrågan prövas f. n. av regeringen. Ärendet vilar t. v. på sökandens begäran i avvaktan på vissa kompletterande utredningar. Krafttillskottet är ca 230 GWh/år. Vattendomstolen har ansett företaget vara tillåtligt med de åtgärder sökanden åtagit sig. Frågan om en utbyggnad av Strängsforsen har behandlats i betänkandena CU 1977/78:9 och 1979/80:32.

3.2.4 Bredforsen

Genom domar i vattendomstol/vattenöverdomstolen har tillstånd medgetts att utföra Söderfors kraftverk i Dalälvens Söderforsgren m. m. Bredforsen i Kågbogrenen berörs nu av en vid vattendomstolen anhängig fråga om minimitappning och grunddammar. Dom torde komma att meddelas inom kort.

3.2.5 Fråga om uppskov med tillåtlighetsprövning

Riksdagen har (CU 1979/80:11 och 32) behandlat motioner (s) om uppskov med regeringens prövning av frågor om tillstånd till utbyggnad av vattenkraft i avvaktan på att riksdagen skall fatta ett nytt samlat beslut om tillåtligheten därav. Motionärerna utgick från att mer långsiktiga bedömningar skulle kunna göras i anslutning till 1981 års då aviserade beslut om energipolitiken. Utskottet avstyrkte motionsförslagen under hänvisning bl. a. till att ett nytt samlat beslut om riktlinjerna inte då förutsatts. Riksdagen följde utskottet.

4 Utskottet

4.1 Dispensreglerna i 4 kap. 18 § tredje stycket vattenlagen

Riksdagen har beretts tillfälle att ta del av bl. a. vad energiministern (prop. bil. 1 s. 283) anfört till regeringsprotokollet om möjligheterna att medge vattenkraftutbyggnad trots att hinder möter mot företaget från allmän planeringssynpunkt eller med hänsyn till tillåtlighetsreglerna i 2 kap. vattenlagen. Han uttalar i detta sammanhang bl. a. att dispensregeln i 4 kap. 18 § tredje stycket vattenlagen gör det möjligt för regeringen att vid sin prövning av tillåtlighetsfrågan ta hänsyn till bl. a. energiförsörjningsbehovet och således beakta det ökade värde som vattenkraften kommer att få för landets energiförsörjning.

Motsvarande frågor har tidigare prövats av utskottet (CU 1979/80:5 s. 10–11, 13). Utskottet noterade att i den sedermera återkallade proposition 1978/79:115 (bil. 1 s. 228–229) bl. a. anförts att regeringen genom dispensregeln kan beakta det ökade värde som vattenkraften fått för landets energiförsörjning vid bedömning av om ett företag är av synnerlig betydelse från allmän synpunkt. Utskottet anförde bl. a. att av riksdagen godkända riktlinjer för energipolitiken inte får leda till en faktisk urholkning av vattenlagens tillåtlighetsregler – tillämpningen av dispensregeln begränsas fortfarande av den restriktiva utformningen av denna samt de till regeln knutna lagmotiven (JuU 1971:13 s. 81) som innebär att dispensbefogenheten är avsedd att utnyttjas endast då mycket starka skäl talar för att ett vattenbyggnadsföretag bör tillåtas.

Riksdagen har beslutat om riktlinjer inom den fysiska riksplaneringens ram som innebär att den ansett att vissa älvsträckor m. m. inte bör byggas ut. Utskottet förutsätter att det nu upprepade uttalandet om att grunda dispenser på målsättningar i energibalanser e. d. inte avsetts innebära en antydan om möjligheter att frångå riksdagens bedömningar. Den debatt som förts om riktlinjernas vägledande eller bindande karaktär torde sakna praktisk anknytning till dessa konkretiserade riksdagsbeslut. Uttalandet skulle därmed innebära en hänvisning till regeringens möjligheter att dispensera från egna bedömningar att hinder möter från allmänna planeringssynpunkter liksom från bedömningar enligt 2 kap. vattenlagen.

Enligt civilutskottets mening bör eventuella syften att mjuka upp vattenlagens grundläggande tillåtlighetsregler hävdas genom förslag om motsvarande ändringar i vattenlagen och inte genom fristående uttalanden till regeringsprotokollet – detta även om riksdagen bereds tillfälle att ta del av dem. Utskottet konstaterar därmed att tillämpningen av dispensregeln även fortsättningsvis får ske utifrån eljest gällande tolkningsgrunder. Vad utskottet i denna del anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

4.2 Vissa riktlinjer inom den fysiska riksplaneringen

4.2.1 Nedre Långan

I motion 1986 (vpk) yrkande 2 delvis föreslås riksdagen besluta att nedre Långan i Indalsälvens vattensystem undantas från slutlig prövning enligt vattenlagen. Yrkandet torde innebära att älvsträckan skall omfattas av riktlinjer för den fysiska riksplaneringen som innebär att den undantas från utbyggnad. Regeringen har beslutat att inte medge en ansökan om tillstånd att bygga Långforsens och Litsnäsets kraftverk.

Det finns inte tillräcklig anledning för riksdagen att nu pröva om riktlinjerna bör ändras. Motionsförslaget avstyrks i denna del.

4.2.2 Strängsforsen

I den nyssnämnda motionen 1986 (vpk) yrkande 2 delvis föreslås vidare att Strängsforsen i norra Klarälven undantas. Frågan om Strängsforsens behandling i riktlinjerna för den fysiska riksplaneringen behandlades specifikt senast i betänkande CU 1979/80:32.

Tillåtligheten av en utbyggnad av Strängsforsen behandlas av regeringen. Ärendet vilar f. n. i avvaktan på kompletterande utredningar från sökandens sida. I övrigt har inte några nya och hittills inte prövade skäl anförts. Utskottet har därför inte anledning att gå ifrån sin tidigare ståndpunkt, nämligen att tillåtligheten av en utbyggnad – ännu inte slutligt preciserad – får avgöras av regeringen. Utskottet avstyrker sålunda motionsyrkandet.

4.2.3 Bredforsen

Motion 1980/81:636 (vpk) utmynnar i förslaget att riksdagen beslutar att utbyggnaden av Bredforsen i Dalälven stoppas.

De frågor om minimitappning m. m. i Bredforsen som är tvistiga och nu anhängiga i vattenöverdomstolen är inte av den art att de kan bli föremål för riksdagens prövning. Utskottet avstyrker motionen.

4.2.4 Utredning om vattendragen i södra Sverige

Förslaget att riksdagen hos regeringen hemställer om en utredning om bevarandevärdena i de större vattendragen i södra Sverige förs fram i motion 219 (vpk). Utskottet har (CU 1979/80:6 och 32) ansett att det i och för sig kunde dela uppfattningen att ett samordnat utredningsmaterial skulle vara värdefullt, men att utredningsbehovet borde bedömas av regeringen. Utskottet har inte funnit anledning till någon annan bedömning och avstyrker motionen.

4.3 Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *dispens enligt 4 kap. 18 § tredje stycket vattenlagen* att riksdagen med anledning av vad riksdagen genom proposition 1980/81:90 beretts tillfälle att ta del av som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,
2. beträffande *nedre Långan* att riksdagen avslår motion 1980/81:1986 yrkande 2 i motsvarande del,
3. beträffande *Strängforsen* att riksdagen avslår motion 1980/81:1986 yrkande 2 i motsvarande del,
4. beträffande *Bredforsen* att riksdagen avslår motion 1980/81:636,
5. beträffande *utredning om vattenkraften i södra Sverige* att riksdagen avslår motion 1980/81:219.

Stockholm den 9 april 1981

På civilutskottets vägnar
KJELL A. MATTSSON

Närvarande: Kjell A. Mattsson (c), Per Bergman (s), Rolf Dahlberg (m), Oskar Lindkvist (s), Lars Henrikson (s), Knut Billing (m), Thure Jadestig (s), Sven Eric Åkerfeldt (c), Maj-Lis Landberg (s), Kerstin Andersson i Hjärtum (c), Bertil Dahlén (fp), Jan-Eric Virgin (m), Per Olof Håkansson (s), och Erik Börjesson (fp).

Reservation

Strängforsen

Per Bergman, Oskar Lindkvist, Lars Henrikson, Thure Jadestig, Maj-Lis Landberg och Per Olof Håkansson, alla (s) anser att

dels den del av utskottets betänkande på s. 5 som börjar "Tillåtligheten av" och slutar "sålunda motionsyrkandet" bort lyda:

Från socialdemokraternas sida har tidigare (CU 1979/80:11 och 32) förts fram förslag att riksdagen skulle från utbyggnad undanta älvar och älvsträckor som berörs av hos regeringen anhängiga ansökningar. Avsikten var att därmed åstadkomma ett uppskov med avgörandena intill dess riksdagen fattat ett nytt samlat beslut om tillåtligheten av vattenkraftutbyggnad. Ett sådant beslut förutsattes bli nödvändigt för att kunna göra en avstämning mot de förändrade energipolitiska förutsättningarna och ett

principiellt val mellan ett större ingrepp och många mindre ingrepp. Regeringen har emellertid inte ansett sig böra lägga fram ett sådant samlat förslag utan i stället nöjt sig med att antyda möjligheter för regeringen att dispensvis ge tillstånd till företag som eljest inte anses tillåtliga. Utskottet ansluter sig nu till tanken på att det behövs en förnyad samlad prövning av riktlinjerna i denna del. I avvaktan på en sådan bör regeringen inte medge utbyggnad i något fall.

Med tillämpning av detta synsätt bör riksdagen bl. a. också besluta att Strängsforsen (älvsträckan Kärrbäckstrand–Höljes) t. v. skall undantas från utbyggnad och ge regeringen detta till känna.

dels utskottet under 3 bort hemställa

3. beträffande *Strängsforsen* att riksdagen med anledning av motion 1980/81:1986 yrkande 2 i motsvarande del som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

